

บทที่ 5

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

แนวทางการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมถือเป็นหน้าที่ของครูทุกคน ไม่ว่าจะในสถานศึกษาใด ระดับการศึกษาใด หรือสอนวิชาใด ผู้สอนควรมีส่วนในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมตามฐานะแห่งความเป็นครูทั้งในและนอกโรงเรียนควบคู่กันทุกคน โดยเหตุที่ค่านิยมเป็นเครื่องชี้ทิศทาง และลักษณะความประพฤติของคนในสังคม ขณะที่ จริยธรรมเป็นความประพฤติการปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งมา เป็นที่ยอมรับของสังคมและตนเอง หากเยาวชนได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาไปตามแนวทางที่ถูกคองแล้ว เยาวชนของชาติในวันนี้จะกลายเป็นอนาคตที่ดีของสังคมไทยตลอดไปในวันหน้า

เนื่องจากสภาพสังคมของเรามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก สภาพทางวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมชั้นที่ติดมากับชาวสวารทุกวันนี้ ทำให้เยาวชนไทยเกิดความสับสน ค่านิยมก็เริ่มถูกกล่าวหาว่าล้าสมัย ไม่มีประโยชน์ เกิดเกิดความขัดแย้งความไม่แน่ใจในลักษณะของการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ของตน

ครูต้องรีบหันมาสำรวจตนเองว่า รูปแบบการสอนของครู กล่าวคือการฝึกอบรม แนวคิดทางการศึกษา และความเชื่อต่าง ๆ ที่ครูผู้สอนได้รับมานั้นครูได้คิดเปลี่ยนแปลงปรับปรุงรูปแบบการสอนต่าง ๆ ให้เหมาะกับเนื้อหาและความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ ครูได้จัดสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนมีความรู้สึกอิสระที่จะแสดงออก ครูได้ให้ความสนใจนักเรียนโดยทั่วถึงกันแล้วหรือ และยอมรับในเรื่องศักยภาพ หรือความแตกต่างระหว่างบุคคลเพียงใด และจะแสวงหาแนวทางเพื่อพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมให้เยาวชนยุคสารสนเทศไร้พรมแดน (Information Technology) ด้วยนวัตกรรมได้อย่างไร

แนวทางในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมมีหลายวิธีการ รวีวรรณ ชูชัย
(อ้างจาก สุทิน เนียมพลับ 2527, 58) ได้ให้แนวทางพัฒนาที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การสร้างค่านิยม

การสร้างค่านิยมจะต้องเริ่มตั้งแต่ชั้น อนุบาล และปฐมวัย ตั้งแต่วัยเด็ก
ทั้งนี้ผู้ปกครอง พ่อแม่ ครูอาจารย์ ต้องมีหลักจิตวิทยาการเรียนรู้มาช่วย โดยการคำนึงถึง
วัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ ยิ่งเด็กเล็กยิ่งต้องใช้การสอนที่เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม
(Abstract) ในคำภาษาก็ควรใช้ภาษาง่าย ๆ ให้เด็กฟังรู้เรื่อง อาจใช้วิธีการสอน
โดยใช้ทิวทัศน์ บทบาทสมมติ หรือการเล่นละคร หรือเล่านิทานที่มีคติ เรื่องราวเหตุการณ์
ต่าง ๆ ประกอบการสอน รวมทั้งอุปกรณช่วย ในเด็กโตก็ใช้วิธีการที่แตกต่างออกไป
รายละเอียดวิธีการสอนตลอดจนเทคนิคการสร้างค่านิยมจะกล่าวถึงในบทที่ 6 - 8 ต่อไป

2. การสร้างลักษณะนิสัย

การสร้างลักษณะนิสัยอาจทำได้ยากในโรงเรียน เพราะต้องได้รับความ
ร่วมมือจากทางบ้านหรือครอบครัวด้วย จึงจะได้ผลครูต้องใช้คุณสมบัติในการแนะแนวทาง
แก่เด็กแต่ละบุคคล เพราะนักเรียนมีสภาพครอบครัวและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน ครูจึงต้อง
ป้องกันไม่ให้เด็กมีวุ่นวายกับเพื่อน หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี สนับสนุนให้ใช้เวลาว่างให้เป็น
ประโยชน์ ให้โอกาสได้พบปะกับเพื่อนที่ดี

การสร้างลักษณะนิสัยที่ดี กล่าวได้ว่าควรคำนึงถึงหลัก 2 ประการ คือ
การจัดสิ่งแวดล้อม และการอบรมสั่งสอน การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่ว่าที่บ้านหรือโรงเรียน
โดยเน้นความสะอาดเรียบร้อย มีบรรยากาศอันอบอุ่น ให้ความสุข ความเพลิดเพลิน และ
การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากที่สุด จะช่วยเด็กได้มาก

อีกประการหนึ่งคือ การอบรมสั่งสอน ควรปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน
ไม่ใช่การท่องจำ หรือปฏิบัติเล่น ๆ แบบจำลองที่โรงเรียน เมื่อกลับบ้านก็เป็นอีกแบบหนึ่ง
บ้านและโรงเรียนจึงควรร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด วางจุดประสงค์ให้เป็นแนวเดียวกันว่า
จะสร้างลักษณะนิสัยแก่เด็กอย่างไรบ้าง ทกลงกันให้เป็นที่แน่นอน เช่น ความขยันขันแข็ง
ความพากเพียร ความซื่อสัตย์ ความอดทน เป็นต้น เมื่อกลับบ้าน นินทา มารดา หรือ

ผู้ปกครองควรร่วมมือ ช่วยเหลือทางโรงเรียนให้เด็กปฏิบัติให้เห็นผลอย่างจริงจังตาม จุดประสงค์

3. การสร้างแนวความคิดใหม่

เมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว การสร้างลักษณะนิสัยหรือสร้างค่านิยม ทำได้ยากมากหรืออาจกล่าวได้ว่าแทบจะทำได้ เพราะอุปนิสัยและรากฐานเดิมค่อนข้าง มั่นคงเสียแล้ว การสอนให้รอบรู้ทางจริยธรรมและค่านิยมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถ เปลี่ยนลักษณะนิสัยได้ นอกจากให้เขาเห็นด้วย หรือเขากลับตัวกลับใจใหม่ได้เอง วิธี ปฏิบัติดังนี้

3.1 ทำให้เกิดความคิดวิเคราะห์ เช่นการสอนนักเรียนระดับอุดมศึกษา ผู้สอนจะใช้วิธีชมรมสั่งสอน หรือปลูกฝังอย่างที่ทำกับเด็กระดับอนุบาล ชั้นประถมศึกษา นั้นไม่ได้ผลแล้ว ครูจึงต้องหาวิธีการแบบต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การคิด ไครครวญ วิเคราะห์ พิจารณา เรื่องนั้น ๆ เช่นการให้แก้ปัญหา (Problem solving) การสมมติสถานการณ์ (Simulation) การแสดงละคร (Role Playing) เป็นต้น

3.2 มีความประทับใจต่อประสบการณ์ หรือเกิดความรู้สึกอย่างรุนแรง ต่อประสบการณ์ จนทำให้เปลี่ยนแนวความคิดเดิมได้ เช่น ผู้ชายใกล้เสียชีวิตเพราะฤทธิ์ สุรา มุหรี หรืออบายมุขอย่างอื่นแล้วรอดชีวิตมาได้ จะเกิดความกลัวสุรา มุหรี หรือสิ่งไม่ดี อย่างอื่น ๆ ที่เคยมีประสบการณ์นั้น ครูจึงควรเล่าเรื่องให้ฟังหรือให้นักเรียนฟังข่าวสาร จากวิทยุ ชมรายการ ภาพยนตร์ วิทัศน์ อันก่อให้เกิดความสะเทือนใจ

3.3 เกิดความคิดเห็นคล้อยตามผู้บรรยาย หรือผู้เล่าเรื่องที่มีความ สามารถ มีไม้น้อยที่ผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ใหญ่มีความคิดเห็นด้วยกับผู้กล่าว วิธีนี้ผู้เขียนลัทธิคณินิยม สัต สมัยหนึ่งนิยมใช้ เรียกว่า เป็นการปลุกกระดมความคิด ชักจูงให้เชื่อเพื่อจะได้ปฏิบัติตาม

4. การวางแผนปฏิบัติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ตลอดจนแผนปฏิบัติการของโรงเรียน สถาบันครอบครัว สังคม และสิ่งแวดล้อม ควรสอดคล้อง กัน โดยมุ่งมั่นที่จะพัฒนาค่านิยมจริยธรรมไปในแนวเดียวกัน สู่เป้าหมายเดียวกัน เป็นการ

วางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมไปตลอดชีวิต ไม่หลงมัวงมสร้างความเจริญทางวัตถุ
จนลืมพัฒนาจิตใจให้ควบคู่ไปด้วย

ส่วนประกอบการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องคำนึงถึง
ส่วนประกอบหลายเรื่อง เช่น จะพัฒนาใคร ที่ไหน เมื่อใด และจะมีกระบวนการ
อย่างไร เป็นต้น ในบทนี้จะเสนอแนะวิธีการที่ครู ผู้ปกครอง หรือผู้สนใจอาจนำไปประยุกต์
ใช้เพื่อให้เหมาะกับสถานการณ์ของแต่ละบุคคล

ก่อนเริ่มผู้จะทำหน้าที่พัฒนาค่านิยมและจริยธรรม ต้องตอบคำถามตัวท่านเอง
ดังต่อไปนี้ พอเป็นสังเขป

ทำหนดการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

การศึกษาค่านิยมเกิดได้ไม่เลือกสถานที่ ขอแต่ให้มีสติระลึกได้ว่าเรากำลัง
ศึกษาเรื่องค่านิยมอยู่ นักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไปจึงควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุน
ทุกขณะที่สามารถทำได้ เช่นในห้องเรียน สนามกีฬา บนรถเมล์ ที่บ้าน ฯลฯ โดย
เฉพาะที่โรงเรียน สิ่งซึ่งบรรจุอยู่ในหลักสูตรและการสอนล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค่านิยมทั้งสิ้น ในหนังสือ ตำรา การบ้าน การให้คะแนน วิชาต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม
จริยธรรมโดยตรง เช่น หน้าที่พลเมือง ศาสนา จริยธรรม สังคมวิทยา เพศศึกษา
สุขศึกษา ฯลฯ และที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ภาษา วิชาชีพต่าง ๆ ซึ่งสามารถ
ไขปลุกฝังค่านิยมและจริยธรรมได้ทั้งสิ้น

ที่โรงเรียน จักได้ที่
หน้าแถวตอนเช้า
ในช่วงโมงกิจกรรม
เวลาพักกลางวัน

บรรดโรงเรียน

๗๑

๑๓๓๖ ๑๓๓๗ เป็นพัฒนากรทางดำเนินและจริยธรรม

ทุกคนควรร่วมมือกันในส่วนโรงเรียนควรได้รับความร่วมมือจากบุคคลากร
ทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้อำนวยการ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่ คนขับรถ
ตลอดจนนักการภารโรงทุกคน สำหรับที่บ้านก็เช่นเดียวกัน สมาชิกในบ้านทุกคนต้องมีส่วน
เกี่ยวข้อง

เมื่อใดควรพัฒนาดำเนินและจริยธรรม

เมื่อใดควรปลูกฝัง

เมื่อใดควรทำให้เป็นแบบอย่าง

เมื่อใดควรส่งเสริม ให้ความสะดวก หรือให้โอกาส

เมื่อใดควรสอน

การพัฒนาสิ่งใดควรควรคำนึงถึงวัยของนักเรียน ซึ่งมีความแตกต่างในการรับรู้
เรียนรู้ เพราะสติปัญญา ความสนใจ ประสบการณ์ ของนักเรียนแตกต่างกัน เด็กนักเรียน
ทุกเพศ ทุกวัย จากระดับอนุบาลจนถึงอุดมศึกษา ควรได้รับการพัฒนาดำเนินและจริยธรรม
ด้วยกันทุกคน ส่วนวิธีการ กระบวนการที่จะใช้นั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจของครูที่จะนำเทคนิค
วิธีที่เหมาะสมกับผู้ที่ตนจะพัฒนามาใช้ หลายคนเชื่อว่าในเด็กเล็กควรใช้วิธีอบรมสั่งสอน
เน้นการปลูกฝังโดยตรง ครูต้องอุทิศเวลาให้เด็กด้วยการบอกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อธิบายให้
เข้าใจ ใช้เรื่องราวอ่านประกอบ หรือวีดิทัศน์ ภาพยนตร์ที่แสดงถึงคุณธรรม จริยธรรม
อย่างตรงไปตรงมาว่าอะไรดี สิ่งใดควรทำ ควรปฏิบัติ หรือใช้เขียนแผนป้าย สุภาษิต
คำพังเพย บอกเรื่องเหล่านั้นก็ได้

มีนักเรียนหรือเด็กกลุ่มหนึ่งที่เป็นข้อยกเว้นไม่สามารถใช้วิธีการเหมือนเด็กทั่วไป
คือ เด็กปัญญาอ่อน หรือเด็กพิการ เด็กเหล่านี้ต้องได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษด้านสิ่งแวดล้อม
เพื่อหล่อหลอมให้เด็กเข้ากับสังคมได้อย่างปกติก็จนจะรับการพัฒนาอย่างเด็กอื่น ๆ

สอนเมื่อใด

ในภาคปฏิบัติ ครูต้องใช้หลายวิธีการด้วยกันในการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม ตัวอย่างเช่น ขณะที่กำลังอธิบายหัวข้อจริยธรรม เรื่องความรับผิดชอบ ครูอาจหยุดและถามนักเรียนว่า "เธอเข้าใจเรื่องที่กำลังอธิบายไหมจะ" ต่อจากนั้นก็ควรให้โอกาสนักเรียนแสดงความคิดเห็น ในขณะที่เดียวกันนั้นครูก็ถือโอกาสปลุกฝังค่านิยมและจริยธรรมว่าด้วยความรับผิดชอบต่อ ผลการอภิปรายของนักเรียน

หรือตัวอย่าง

ในขณะที่ครูกำลังสอนทักษะการสื่อสาร โดยครูแสดงแบบอย่างด้านการพูด การเขียน ที่ทำให้ผู้รับสารเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ครูก็สอนกฎเกณฑ์การเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่พูดคุย ขณะที่ครูสอน เป็นการแสดงความนับถือ ให้เกียรติผู้พูด แล้วสนับสนุนให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น โดยใช้คำถามกระตุ้นว่า "เธอจะทำอย่างไรถ้า เธอพูดแล้วเพื่อนไม่สนใจฟัง" หลังจากอภิปรายแล้ว ครูเสริมว่า "ครูคิดว่าจากความคิดเห็นของพวกเขา เขามีส่วนที่ถูกและผิด ส่วนที่ผิดนั้นครูคิดว่า....." หลังจากนั้นครูควรมหาโอกาสสอบถามหัวข้อค่านิยมที่สอนไป เพื่อติดตามความนักเรียนยังระลึกและจำได้หรือไม่ โดยสรุป คือครูต้องติดตามหัวข้อที่สอนอยู่ ตลอดเวลาที่มีโอกาส

วิธีการการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม

จากประสบการณ์การสอนของผู้เขียน เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ไม่มีวิธีการสอนใดถือว่าสมบูรณ์ที่สุดกับทุกสาขาวิชา ผู้สอนหรือครูเท่านั้นจะเป็นผู้วางแผน เตรียมการสอน คัดเลือกสื่อการสอน ตลอดจนเทคนิควิธีการให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ผู้เรียนและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาอย่างยิ่งการสอนเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรม เป็นเรื่องที่ครูต้องวิเคราะห์หอย่างละเอียดรอบคอบ

ในบทที่ว่าด้วยวิธีการปลุกฝังค่านิยมและจริยธรรมนี้ ผู้เขียนได้เสนอแนะวิธีการและแนวทางไว้หลายวิธี เพื่อสะดวกกับผู้ที่จะได้พิจารณาเลือกไปประยุกต์ให้เข้ากับเนื้อหา

ที่จะสอนต่อไป บางวิธีหรือบางกิจกรรมอาจใช้ได้กับหลายหัวข้อ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะชอกล่าวถึงตามเรื่องต่อไปนี้คือ

- การอบรมสั่งสอนค่านิยมและจริยธรรม (Inculcating Values and Morality)
- การเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม (Modeling Values and Morality)
- การอำนวยความสะดวกค่านิยมและจริยธรรม (Facilitating Values and Morality)
- การพัฒนาทักษะในการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม (Skill Development for Values and Morality)
- แนวการจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและจริยธรรม

การปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม

(Inculcating Values and Morality)

การปลูกฝัง (Inculcating) และการสั่งสอน (Indoctrination) มีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันในรายละเอียด ในเรื่องของค่านิยมและจริยธรรมนั้น ต้องการการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังด้วยความรักนับถือในความเป็นมนุษย์เป็นสำคัญ ดังนั้น การสอน (Teaching) จึงไม่เหมาะที่จะใช้กับเรื่องนี้

โรงเรียนต้องมีการเตรียมหลักสูตร ครู และสิ่งแวดล้อมให้พร้อม มีให้ค่านิยมและจริยธรรมเป็นหลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) และปล่อยให้ละเลงการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังให้ขึ้นอยู่กับโอกาส หรือกลายเป็นเกมส์บางครั้งบางคราวในห้องเรียนอีกต่อไป

การเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม

(Modeling Values and Morality)

การเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรมนั้น ประการแรก ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับนักเรียน ประการที่สอง นักเรียนควรจะได้เรียนเกี่ยวกับแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย อนิซัส (Anytus) เคยบอกโสเครตีส (Socrates) ว่า เขาวนเรียนรู้อะไรเรื่องคุณธรรมจากคุณครูเขาคุณครูและคนสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Stone 1988, 88)

ครูจะต้องประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะของความเมตตา กรุณา เอาใจใส่นักเรียน มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์เพียรอดทน มีความรับผิดชอบ ศึกษามารยาทเรียบร้อย หากเป็นเช่นนี้ นักเรียน ผู้ปกครองก็จะมองโรงเรียนในแง่ดี เป็นศักดิ์ศรีของชุมชนนั้น ๆ นักเรียนก็จะถือเป็นแบบอย่าง

มีสิ่งเร้าอย่างน้อย 6 ประเภท หรือ 6 กระบวนการ ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม ดังนี้

1. เพื่อเป็นแบบแผน (Patterning)

มีความเชื่อความนับถือชอบเลียนแบบสิ่งรอบตัว ครูที่สอนโดยวิธีการเก่า ๆ เช่น การบอกให้นักเรียนจดมาเป็นเวลา 10-15 ปี เป็นเรื่องยากที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิธีสอนได้ เพราะเกิดความเคยชินมานานกับวิธีการเหล่านั้น ซึ่งกลายเป็นแบบเฉพาะไปแล้ว

2. เพื่อเป็นที่รักและเป็นที่ยอมรับ (To gain love and Approval)

การปฏิบัติตามกันของคนหมู่มากก็เพื่อต้องการความรักนับถือจากผู้อื่น นักเรียนก็เช่นเดียวกันจะประพฤติตามเพื่อน เพื่อจะให้ได้รับความรักความนับถือจากเพื่อน

3. เพื่อหลีกเลี่ยงความกลัวหรือการถูกลงโทษ (To Avoid fear or Punishment)

คนเรามักจะลอกเลียนแบบบุคคลที่เป็นผู้นำ หรือหัวหน้า เพราะคิดว่า จะทำให้เขาชอบ จะได้ไม่ถูกลงโทษ

4. เพื่อรางวัล (To gain other Rewards)

เมื่อเราประพฤติปฏิบัติ เชื่อฟัง บิคา มารคา ครูอาจารย์ นายจ้าง และคนอื่น ๆ ฯลฯ ทำให้เราไ้รางวัลสิ่งของ คะแนน เงิน และสถานภาพ ดังนั้นคนจึงทำตามแบบอย่างเพราะต้องการรางวัล

5. เพื่อเป็นเครื่องหมายประจำตัว (Eidentification)

คนบางคนเชื่อว่าถ้าได้ทำเหมือนคนอื่นเขาจะทำจะรู้สึกดีกว่าตนเองเก่งขึ้น ก็ขึ้นเขารักขึ้น ฯลฯ

6. เพื่อการเลือกอย่างมีสติจากหลายแนวทาง (Consciously Choosing an Alternative)

เด็กเล็ก วัยรุ่น หรือผู้ใหญ่ ต่างก็สอคล้ายสายตามองหาคนที่มีความสุข ความสำเร็จในชีวิตเพื่อเป็นตัวอย่างในการเลียนแบบของตน แต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน เกี่ยวกับแนวความคิด จึงเลือกแบบที่หลายที่อยู่รอบตัวด้วยสติ และเลือกจากหลายรูปแบบไม่เหมือนกัน

มีเหตุผลหลายประการที่สนับสนุนคำว่าที่ว่า การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นการสั่งสอนและปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมได้ผล จากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Theory of Social Learning) กล่าววาพฤติกรรมของคนส่วนหนึ่งเกิดการเรียนรู้ด้วยการสังเกตตัวแบบ (Model) ซึ่งมี 3 ประเภทคือ

1. ตัวแบบจริง
2. ตัวแบบสัญลักษณ์
3. คำบอกเล่าหรือคำชี้แนะ

(Bandure, 197'7)

ในการสอนนอกจากครูจะเป็นแบบอย่างแล้ว ครูสามารถใช้บุคคลสำคัญ
ในประวัติศาสตร์ วรรณคดี หรือบุคคลรวมสมัย ที่น่าสนใจเอาไว้ให้นักเรียนฟังได้ เช่น
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในสหรัฐอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. 2538 ให้นักศึกษา
มาสด์เกิดมอด ชื่อคังทีสุด คือ จอห์นสัน ซึ่งคิดเชื้อไวรัสเอดส์มาเป็นตัวแสดงแบบโฆษณา
ให้คนระวังสำรวมการปฏิบัติทางเพศ เพื่อจะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อของโรคเอดส์อย่าง
จอห์นสัน ซึ่งนับว่าโคผดคนช่างคิด เพราะจอห์นสันเป็นที่ชื่นชอบของคนอเมริกันมาก
ในบทที่ 7 จะกล่าวถึงวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับการเป็นแบบอย่างทางค่านิยมและจริยธรรม

การอำนวยความสะดวกทางค่านิยมและจริยธรรม

(Facilitating Values and Moral Development)

หากวิธีการปลูกฝังและวิธีการเป็นแบบอย่าง จะช่วยครูแสดงให้นักเรียนเห็น
ถึงค่านิยมที่ดีที่สุดในทางค่านิยมและจริยธรรมของชีวิต การอำนวยความสะดวกก็จะช่วยพวก
เขาให้ค้นพบค่านิยมได้อย่างที่ควร ในเวลาเดียวกันในบรรยายของกรศึกษาค่านิยม
แบบประสม การให้โอกาสเขาคิดตัดสินใจอย่างอิสระเสรีนั้นสามารถสนับสนุนค่านิยม
จริยธรรมที่ครูสอนได้

การใช้กิจกรรมง่าย ๆ ทางค่านิยมมักพบบ่อย ๆ ในการพัฒนาค่านิยมของแต่ละ
บุคคล ในชีวิตมีทางเลือกให้ตัดสินใจมากมาย เช่นอาชีพ การเลือกคบคน การใช้
เวลาว่าง การเมือง สุขภาพ การใช้เงิน การใช้ชีวิต ความเชื่อ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้
ล้วนต้องใชการตัดสินใจทางค่านิยมทั้งสิ้น หรืออาจจะมีส่วนของคุณธรรมและจริยธรรมรวม
ด้วยบ้าง แต่การที่คนจะเลือกอะไรก็อย่างถูกต้องใจจะต้องมีข้อมูลข่าวสารพร้อมและเลือก
ตามจุดหมาย ความพึงพอใจ ความรู้สึก ลำดับความสำคัญก่อนหลัง และค่านิยมส่วนตน
เป็นสำคัญ

การกระจางค่านิยมและกิจกรรมที่ให้ความสะดวกต่าง ๆ เป็นเครื่องมือที่เป็น
ประโยชน์อย่างยิ่งที่จะช่วยเยาวชน และคนทั่วไปให้รู้จักคัดเลือกสิ่งที่ดีในชีวิต และเรียนรู้
วิธีการคัดเลือกด้วย

หากถามว่าตัวเลือก การตัดสินใจ และเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม ความยุติธรรม ความเป็นผู้ดีและหน้าที่พลเมืองนั้นการสอนด้วยวิธีการปลูกฝัง และวิธีการแสดงให้ดูเป็นตัวอย่างเท่านั้น หรือการอำนวยความสะดวกจะเข้ามา มีบทบาทด้วย คำตอบก็คือการอำนวยความสะดวกมีส่วนช่วยอย่างแน่นอน

ลองนึกภาพว่าจะสอนเรื่องการใช้แผนที่และอ่านเข็มทิศ ครูต้องบอกพวกเขาให้รู้วิธีวางเข็มทิศเพื่อจะได้อ่านใหญ่ถูกต้อง แรกก่อนที่จะสอนความรู้และฝึกทักษะ ครูต้องบอกกล่าวให้นักเรียนรู้อถึงกฎเกณฑ์การใช้แผนที่และเข็มทิศเสียก่อน เช่น กฎของความปลอดภัย หากนักเรียนหลงทางของท่าอย่างไร ตลอดจนจริยธรรมของการเคารพในสิทธิและทรัพย์สินของบุคคลอื่น เมื่อสอนทางทฤษฎีแล้วครูให้นักเรียนฝึกหัดการใช้แผนที่และเข็มทิศจริง ๆ นักเรียนก็จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และรู้จักการนำไปใช้ ครูมีการวัดผลตรวจสอบความรู้เรื่องนี้ แล้วจึงจะสอนเรื่องอื่นต่อไป ในกรณีของชีวิตจริง หากครูต้องการให้นักเรียนมีทักษะเรื่องนี้ ครูต้องให้นักเรียนมีโอกาสออกฝึกภาคสนาม ฝึกทางจริง ๆ เพื่อพวกเขาจะได้มีประสบการณ์ตรง โดยครูร่วมในการเดินทางเพื่อให้ความช่วยเหลือแนะนำเมื่อพวกเขามีปัญหา นั่นคือ การสอนที่ครูร่วมด้วย แรกหากนักเรียนต้องการทดลองด้วยตนเอง ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากใคร เมื่อกลับมาสู่ห้องเรียน เขาสามารถจะเอาประสบการณ์ที่เขาค้นพบด้วยตนเอง อาทิเช่น บางคนหลงทาง บางคนหาสถานที่ที่ต้องการไม่พบ เป็นต้น ครูจึงสอนเขาเพิ่มเติมในส่วนที่เขาไม่เข้าใจ นำปัญหาจริง ๆ ที่เขาไปประสบมาวิเคราะห์หารายละเอียดชี้ทำให้ผิดพลาด หรือนำไปสู่การประสบผลสำเร็จฝึกให้เขาทำอีกครั้ง ให้ออกไปฝึกในสถานการณ์จริง ครูทำหน้าที่เป็นเพียงผู้แนะนำ สนับสนุน ส่งเสริมเท่านั้น อาจมีบางคนคิดว่า เรื่องของการหาประสบการณ์จริงนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของโรงเรียน โรงเรียนมีหน้าที่สั่งสอนอบรม ปลูกฝัง ฝึกหัด ใหญ่แบบอย่างที่ดีเท่านั้น ครูไม่ควรให้ข้อคิดแก่นักเรียนเพื่อให้เกิดความสนใจเกี่ยวกับค่านิยม จริยธรรม และคุณธรรม ในโรงเรียน ควรจะให้เขาคิดสำหรับตัวเขาเองเป็นส่วนตัว

ปัญหาสำคัญตามทรรศนะนี้ก็คือไม่ได้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของการสอนที่มีประสิทธิภาพอย่างเรื่องการใช้แผนที่และเข็มทิศ เราไม่สามารถสอนโดยใช้แผนที่และเข็มทิศ แล้วเข้าใจว่านักเรียนเรียนรู้จากแผนที่และเข็มทิศแล้ว นักเรียนจะต้องมีโอกาสที่จะฝึกภายใต้การแนะนำของครู อาจารย์ มีเวลาที่จะทบทวนและเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในเรื่อง

ค่านิยมหมายถึงต้องสร้างกิจกรรมการเรียนรู้การสอน เพื่อให้นักเรียนสามารถนำเอาอภิปราย เพื่อค้นหาความเชื่อ ความคิดของตนเอง หรือกระจางค่านิยมของตนเองได้ ในสถานการณ์ที่กลับกัน หากเหตุการณ์เกิดขึ้นบนถนน นักเรียนต้องตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่มีใครช่วยเหลือ นักเรียนจะใช้คุณธรรม จริยธรรม มาจากที่ใดคอยกระตุ้นเตือน คังนั้นครูจึงต้องให้โอกาสนักเรียนให้เขามีสิทธิได้แสดงความคิดเห็นของเขาเอง ใ้มีโอกาสดแสดงความรู้สึก และตัดสินใจด้วยตัวนักเรียนเอง

ทุกครั้งในการสั่งสอนอบรมการปลูกฝัง และการแสดงแบบอย่างทางค่านิยม ยกตัวอย่างเช่น เมื่อนักเรียนกำลังถกเถียง อภิปรายกันถึงปัญหาของยาเสพติด ครูอาจกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นทางคุณธรรม จริยธรรม โดยคำพูด เช่น

- ถ้าเรารู้สึกเอ้ออาทร ห่วงใย และใส่ใจต่อบุคคลอื่น ก็ควรสนใจเรื่อง ยาเสพติดเพราะยาเสพติดทำให้คนเสียคนมากรวมค้อมากแล้ว
- ประเด็นของสุหริธรรม สำคัญมากต่ออนาคตของเธอเอง และอนาคตของ คนอื่น ๆ ด้วย คังนั้นเธอจึงต้องเลือกที่จะเป็นคนรับผิดชอบ และต้อง รับผิดชอบต่อสิ่งที่เธอเลือกนั้น
- เมื่อเราค้นหา ค่านิยม เราต้องมีความนับถือซึ่งกันและกัน เราต้องฟัง และไม่รบกวนผู้อื่น หากเราไม่เห็นด้วยกับใครเราก็ไม่ควรเยาะเย้ยเขา แต่ควรแสดงความนับถือเขา โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทาง เศรษฐกิจและประวัติความเป็นมา
- เธอทุกคนมีความคิดที่ดี มีคุณค่า เธอสามารถจะนำเรื่องที่ถกเถียงหรือ อภิปรายกันไปประยุกต์ใช้ได้ดีทีเดียว
- เธอทุกคนมีความสามารถ ไวใจได้ มีความคิด เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่น ครูมีความภาคภูมิใจในตัวเธอทุกคนมาก
- เท่าที่เราอภิปรายกันมานี้ อะไรที่เธอพูดอย่างเอาจริงเอาจัง ไม่พูดเล่น เรื่อยเรื่อย ครูจะถือว่าคำตอมของเธอเป็นที่ยอมรับ ครูจะไม่บอกฉะ ฉะว่า อะไรผิด อะไรถูก ครูต้องการให้เธอคิดด้วยตัวเอง แต่ไม่ได้

หมายความว่าอะไรที่เรอที่คิดสนใจ จะถูกหรือผิดไปทั้งหมด ที่จะมีก็คือผิด และถูก ก็กว่าและเลวกว่า หน้าที่ของเราคือจะทองฉลากพอที่จะเข้าใจ ความแตกต่างระหว่าง ดี-เลว ถูก-ผิด ฯลฯ

ขั้นเตรียมการสอน

ในการปลูกฝังค่านิยม และจริยธรรม ก่อนอื่นครูต้องวางแผนการสอนโดย ทอมคำถามต่อไปนี้

1. นักเรียนควร เกิดแนวคิดอะไร
2. ครูกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้อย่างไรบ้าง
3. นักเรียนควรมีค่านิยมหรือจริยธรรมเรื่องใด ทำไมจึงต้องรูเรื่องนั้น ๆ
4. นักเรียนควรมีคุณลักษณะอย่างไร
5. ควรใช้กิจกรรมใด จึงจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้
6. ควรใช้วิธีการอย่างไร หรือทำอย่างไรจึงจะช่วยให้นักเรียนเกิด การเรียนรู้
7. ครูจะรู้ได้อย่างไรว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่

จากคำถามข้อ 1 - 7 ครูต้องเตรียม

1. แนวคิด หรือค่านิยมที่ต้องการสอน
2. จุดประสงค์การเรียนรู้ หรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
3. การจัดลำดับขั้นตอนเนื้อหา อะไรควรมาก่อน-หลัง
4. คุณลักษณะที่ครูต้องสร้าง คือความศรัทธาของนักเรียน

ความศรัทธาเป็นพื้นฐานของแนวโน้มที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เนื่องจากเรื่องของค่านิยมเป็น เรื่องนามธรรม ที่อยู่ในรูปของความรู้สึกและความคิดเห็น เราไม่สามารถเห็นความคิด หรือความรู้สึกของคนใด แต่เราจะรู้ความรู้สึกและความคิดเห็นของคนจากพฤติกรรมที่เขา แสดงออกในการปฏิบัติตามหลักการทางจิตวิทยา ถ้าไม่มีการบังคับหรือการควบคุมใด ๆ คนเราจะปฏิบัติตามความรู้สึกที่ตนชอบ ดังนั้นการสร้างเชื่อและความชอบในรูปของ

ศรัทธา จึงมีความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม วิธีการที่จะ
ทำให้นักเรียนเกิดศรัทธามีหลายวิธี แต่วิธีการทางจิตวิทยา มี 2 วิธี คือ

4.1 การใช้สิ่งเร้าภายนอก โดยการใช้แรงเสริม เช่น ให้อัตถุ
สิ่งของ ใ้รางวัล ใ้คะแนน ใ้คำชมเชย ฯลฯ เพื่อปรับพฤติกรรม

4.2 การใช้สิ่งเร้าภายใน คือการส่งเสริมให้นักเรียนคิด วิเคราะห์
ครูจึงควรหาวิธีการ เช่นสร้างสถานการณ์จำลอง ใช้คำถาม ใ้ฟังเรื่องละคร ฯลฯ
เพื่อเร้าให้นักเรียนพิจารณา คิดวิเคราะห์ เพื่อครูจะได้โยงให้เห็นคุณค่าในสิ่งที่ควรเลือก
ปฏิบัติ

5. เมื่อนักเรียนเกิดศรัทธาแล้ว ครูต้องกำหนดกิจกรรมใ้ให้นักเรียนมีโอกาส
ใ้แสดงออก หรือการปฏิบัติจริงต่อไป ในการกำหนดกิจกรรมใ้ให้นักเรียนปฏิบัติ ครูควรช่วย
ใ้ให้นักเรียนคิดด้วยตนเอง โดยครูทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาชี้แนะหรือใ้คำแนะนำเท่านั้น

6. เทคนิค วิธีการ และทักษะ ขึ้นอยู่กับหัวข้อค่านิยมที่จะใ้สอนและความ
สามารถของแต่ละคนซึ่งอาจมีเทคนิควิธีสอนแตกต่างกันออกไป เทคนิควิธีที่นิยมใ้มี

- การกระจางค่านิยม
- การเรียนกระบวนการกลุ่ม
- การใ้เหตุผลเชิงจริยธรรม
- การสร้างเสริมเจตคติ
- การปรับพฤติกรรม

แนวการจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและจริยธรรม

จากแนวความคิดทางจริยธรรมสามารถช่วยอธิบายและตอบปัญหาความยุ่งยาก
เกี่ยวกับเรื่องการส่งเสริม สนับสนุนเยาวชนใ้รู้จักคิดด้วยตัวเขาเองจากประสบการณ์ของ
ผู้เขียนพบว่า ในชั่วโมงที่นักเรียนมีโอกาสอภิปรายหัวข้อค่านิยม และจริยธรรม นักเรียน
จำนวนมากใ้แสดงภูมิปัญญาและทุกเรื่องที่เราคาดไม่ถึงว่าเขาจะมีความคิดเช่นนั้น ในขณะที่
เดียวกัน ใ้ความอ่อนเยาว์เขาก็ทำอะไร ๆ แสดงความเขลาออกมาไม่น้อยเหมือนกัน

แต่ความโง่ หรือฉลาด ไม่ใช่เรื่องสำคัญ นักเรียนกำลังเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลง
ตลอดเวลา ความสำคัญอยู่ที่ว่า นักเรียนมีโอกาสคิดและตัดสินใจด้วยตัวเองได้ เขามี
ส่วนได้ซึ่งความรู้ความเข้าใจถึงคุณธรรม จริยธรรม ผ่านทางกิจกรรมที่เขากระทำแค่นั้น
จากกระบวนการสอน ปักขมรม ปลุกฝัง การแสดงเป็นแบบอย่าง และการฝึกทักษะเหล่านี้
เกิดขึ้นในห้องเรียน และหวังจะให้เกิดขึ้นในบ้านและในชุมชนด้วย

นอกจากการเตรียมคำอธิบายหัวข้อจริยธรรมให้สะท้อนออกมาจากการถกเถียง
การอภิปรายแล้ว การช่วยเหลือ ให้ความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ก็สามารถช่วยในการปลุกฝัง
ค่านิยมและจริยธรรมได้ อีกประการหนึ่ง คือการให้โอกาสนักเรียนได้คิดพิจารณาอย่าง
ถ่องแท้ (Internalize) ในเรื่องค่านิยมและจริยธรรมที่ครูสอน มีความแตกต่าง
อย่างเห็นได้ชัด ระหว่างนักเรียนฟังครูสอนเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรม กับการที่นักเรียน
คิดได้ด้วยตัวเอง เช่น ครูบอกและอธิบายเรื่องความรับผิดชอบให้นักเรียนฟัง กับนักเรียน
มีความคิดด้วยตนเองว่าตนควรมีความรับผิดชอบในการเรียน ความแตกต่างที่สำคัญอีกประการ
หนึ่ง คือ นักเรียนรู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรควรทำไม่ควรทำ แล้วลงมือปฏิบัติตามสิ่งที่
ตนรู้อย่างสม่ำเสมอ การจัดกิจกรรมให้นักเรียนจึงเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนตระหนัก
และแสดงออกมาทางการปฏิบัติโดยใช้ความรู้ที่ครูสั่งสอนมาผนวกกับการเลือก การตัดสินใจ
ด้วยตัวนักเรียนเอง เป็นรากฐานในการใช้ชีวิต และยึดมั่นกับสิ่งที่ตนตัดสินใจเลือกนั้นต่อไป

เพื่อแสดงถึงจุดนี้ให้ชัดเจน ลองสมมติว่าครูเพิ่งสอนเรื่อง ยาเสพติด ด้วยการ
อธิบายอันตรายและโทษของยาเสพติด สอนให้นักเรียนรู้จักหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากยาเสพติด
มีการอภิปรายถึงเรื่องดังกล่าวในห้องเรียน นอกจากนั้นครูฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับการสูบบุหรี่
ลูกหลานของผู้ปกครองอันเนื่องมาจากยาเสพติด สอนทักษะการปฏิเสธ การขัดขวาง เพื่อน
ที่มีความกดดันในทางไม่ดี กลยุทธ์เหล่านี้เป็นวิธีพิเศษสุดสำหรับการปลุกฝัง (Inculcating)
การเป็นแบบอย่าง (Modeling) และการพัฒนาทักษะ (Skill Development)
ให้นักเรียน

ถ้าครูสอนในลักษณะนี้ เชื่อได้ไหมว่าจะไม่มีนักเรียนคนใดมีปัญหากับ
ยาเสพติดเช่นบุหรี่ เหล้า หรือยาเสพติดให้โทษอื่น ๆ แทนอน เราไม่สามารถจะรับประกันได้
แม้ครูจะปลุกฝัง ขมรม สั่งสอนอย่างดีในชั้นเรียนในโรงเรียน แต่สิ่งแวดล้อมภายนอกในชุมชน

ในสังคม มีมลพิษอยู่มากมาย คนโตที่หนักหนาก็ใช้คติไป เว้นแต่การอบรม สั่งสอน การปลูกฝัง โดยการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร แนะนำทักษะที่เกี่ยวข้องให้นักเรียน ผลที่เกิดขึ้นอาจแบ่งนักเรียนได้หลายจำพวกดังนี้คือ

- จำพวกที่ 1 นักเรียนที่ยอมรับค่านิยมที่ครูสอน และปฏิบัติตามสม่ำเสมอ
- จำพวกที่ 2 นักเรียนที่ยอมรับค่านิยมเป็นความรู้ระดับสติปัญญา แต่ไม่ปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ
- จำพวกที่ 3 นักเรียนที่เกือบจะยอมรับค่านิยมที่ครูสั่งสอนปลูกฝัง
- จำพวกที่ 4 นักเรียนที่ไม่ยอมรับ และไม่เห็นด้วยกับเรื่องที่ครูสอนเลย

ตัวอย่างคำถามที่สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมการสอนค่านิยมและจริยธรรมเรื่อง ยาเสพติดและเหล้า

- มีนักเรียนกี่คนที่จะได้เห็นด้วยกับโทษของยาเสพติดอย่างที่คุณครูเล่าให้ฟัง
- เธอทราบแล้วนะ ว่าครูหมายถึงเรื่องอะไร เธอจะคราวนี้ ครูจะให้เธอ แสดงความคิดเห็นและความเชื่อของเธอมา
- ถ้าเธอพบว่าในงานเลี้ยง เพื่อนที่จะขับรถมาส่งเธอดื่มเหล้าคอนข้างเมา หากเธอมีโอกาสเลือกใน 3 ตัวเลือกเธอจะเลือกอย่างไร เธอมีทางเลือกที่ดีกว่านี้หรือเปล่า
- นักเรียนลองเติมคำ ..... หน้ารายการยาเสพติดใต้งานนี้
เติม ม หน้ารายการยาเสพติดที่นักเรียนจะไม่มีวันทดลองเป็นอันขาด
เติม อ หน้ารายการยาเสพติดที่นักเรียนอาจจะทดลอง
เติม จ หน้ารายการยาเสพติดที่นักเรียนจะทดลอง

แล้วให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเพื่ออภิปราย แสดงเหตุและผลของเรื่องต่อไป

ลักษณะกิจกรรมที่ครูควรส่งเสริม

ลักษณะกิจกรรมที่ครูควรส่งเสริมมีดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุน เสริมแรงแก่นักเรียนได้ เช่น กิจกรรมที่ครูตั้งใจให้นักเรียน จะทำให้นักเรียนตั้งใจฟังครูอย่างตั้งใจ เพราะนักเรียนจะประทับใจมากถ้าครูจะตั้งใจฟังทัศนคติและความคิดเห็นของตนอย่างตั้งใจ
2. กิจกรรมที่ช่วยเหลือส่งเสริมนักเรียนให้สามารถค้นหาความคิดและความรู้สึกของตนเองให้ชัดเจนในแต่ละเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น พวกเขาได้รับข้อมูลมากมายหลายประการเกี่ยวกับยาเสพติด กิจกรรมที่จะอำนวยความสะดวกให้นักเรียนก็คือกิจกรรมที่ให้โอกาสนักเรียนจัดระบบความคิด ค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องที่ไต่ขึ้นมา และจัดความสัมพันธ์ทั้งหลายได้
3. กิจกรรมควรอำนวยความสะดวกเพื่อให้นักเรียนพวกที่เชื่อฟังความคิดเกี่ยวกับค่านิยมที่ดีและจริยธรรม แต่ไม่ปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอให้เกิดปัญญาที่จะปฏิบัติตามค่านิยมและจริยธรรม ที่ตนยอมรับนั้นอย่างสม่ำเสมอออกไป การปฏิบัติทางจริยธรรมนอกจากจะต้องมีความรู้แล้วต้องมีความรู้สึก มีจุดมุ่งหมาย และมีอุทิศการช่วย ด้วย อลิคโคนา (Lickona 1992, 4) กล่าวว่า "การกระจ่างค่านิยม (Value Clarification) คือการสนับสนุนให้คนเปิดช่องว่างระหว่างความเชื่อค่านิยมอย่างหนึ่ง กับการปฏิบัติอีกทางหนึ่งของคน"
4. กิจกรรมควรช่วยนักเรียนที่ยังไม่ยอมรับค่านิยมที่ครูสอน ให้รู้จักคิดโดยเรียนรู้จากคนอื่นที่เขายอมรับและปฏิบัติตามค่านิยมทั้งหลายว่า เขาเชื่ออะไร เขาปฏิบัติอย่างไร ในที่สุดจากกิจกรรมทั้งหลายที่ครูวางแผน นักเรียนกลุ่มหนึ่งก็กลับใจโดยการยอมรับ เชื่อฟัง และปฏิบัติตาม
5. กิจกรรมที่จะช่วยครูให้เข้าใจความคิดและความรู้สึกของนักเรียนอย่างลึกซึ้ง เช่น คำถามปลายเปิด ขอดกเถียงอภิปรายกว้าง ๆ

ตัวอย่างกิจกรรมในบทที่ 6 - 8 มีจุดประสงค์ 3 ประการคือ

1. เพื่อช่วยนักเรียนเรียนรู้วิถีชีวิตด้วยตัวเอง เพื่อความพอใจในชีวิตของตนเอง คือความตระหนักในค่านิยม (Value Realization)
2. เพื่อสอนหรือปลูกฝัง หัวข้อทางจริยธรรมสำหรับช่วยการตัดสินใจและตระหนักในค่านิยม
3. เพื่อให้โอกาสนักเรียนไตร่ตรอง (Internalize) อย่างต่อเนื่องในจริยธรรม ลักษณะนิสัย ค่านิยมของหน้าที่พลเมือง (Civic Value) ที่พวกเขาเคยพูดตามาก่อน

การพัฒนาทักษะในการปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรม

การฝึกหัดให้เกิดทักษะหรือความชำนาญนั้นจำเป็นต้องพิจารณาจากรูปแบบของการปลูกฝัง อบรมสั่งสอน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมประกอบ อาทิเช่น ทักษะการคิด วิเคราะห์ (Critical Thinking) ซึ่งจะช่วยป้องกันไม่ให้นักเรียนเชื่อคนอื่นโดยไม่มีเหตุผล การรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ จะทำให้นักเรียนไม่ตกเป็นเหยื่อเพื่อนที่ไม่ดีคุณธรรม จริยธรรม

การสอนทักษะการคิด โดยเน้นว่าจะใช้อย่างไรเพื่อวัตถุประสงค์ประเมินผลจริยธรรม ค่านิยมประพฤติกฎปฏิบัติของบุคคล ซึ่งถือจำเป็นการปลูกฝังจริยธรรมเสียทีเดียว การทำให้นักเรียนรู้จักคิดยังเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยคนให้รู้จักตัดสินใจ โดยตั้งอยู่บนค่านิยม จริยธรรม ความเชื่อความศรัทธาของตนเองด้วย ทักษะที่ควรพัฒนาประกอบด้วยทักษะในเรื่องต่อไปนี้

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking)
2. ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)
3. ทักษะการสื่อสารอย่างชัดเจน (Communicating Clearly)
4. ทักษะการฟัง (Listening)
5. ทักษะการหลีกเลี่ยงความกดดันของเพื่อน (Resisting Peer Pressure)

6. ทักษะกระบวนการกลุ่ม (Cooperative Learning)
7. ทักษะการประนีประนอม การระงับข้อขัดแย้ง (Conflict Resolution)
8. ทักษะทางวิชาการและความรู้ (Academic Skills and Knowledge)
9. การประเมินผล (Evaluate the Results)

แนวการจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมจริยธรรม

การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมนั้น ครูผู้สอนควรใช้วิธีการหลาย ๆ รูปแบบ รูปแบบใดเหมาะกับการใช้สอนเพื่อส่งเสริมให้คุณธรรมข้อใด ครูผู้สอนเท่านั้นที่จะทราบได้และจะต้องหมั่นศึกษา ค้นคว้า หากความรู้เพิ่มเติมเสมอ ๆ เมื่อมีการทดลองใช้แล้ว ก็ควรจะไปประเมินผลว่า รูปแบบวิธีสอนใดเหมาะสมกับเนื้อหาสาระใดมากที่สุด วิธีสอนที่จะช่วยเสริมสร้างค่านิยมและจริยธรรม ที่ครูต้องการให้เกิดขึ้นมีดังนี้

1. โดยวิธีการสอน

วิธีการสอนมีหลายรูปแบบ แต่ละแบบจะสอนให้นักเรียนคิด แสดงหรือปฏิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจจะสอนให้นักเรียนได้คิด ได้แสดง หรือได้ปฏิบัติรวม ๆ กันก็ได้ ดังนี้

1.1 สอนโดยการอภิปราย

อภิปรายจากประเด็นปัญหา หรือหัวข้อเรื่องซึ่งมีหลาย ๆ รูปแบบด้วยกัน

เช่น

- 1.1.1 การอภิปรายเพื่อกระจ่างค่านิยม (value Clarifying Discussion)
- 1.1.2 การแสดงละคร
- 1.1.3 สมนิติสถานการณ์

การอภิปรายเพื่อกระจ่างความนิยม

ลักษณะการอภิปราย

1. ไม่ใช่เป็นการอภิปรายเพื่อให้ความรู้
2. เปิดให้อภิปรายอย่างกว้างขวาง และยอมรับความคิดเห็นทั้งหมด
3. ช่วยกันตรวจสอบพิจารณาทางเลือก ค้นหาอะไรสำคัญไม่สำคัญกระตุ้นให้นักเรียนกล้าตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่ง
4. สรุปการอภิปรายโดยให้นักเรียนสะท้อนความรู้สึกของตนเองออกมา โดยการเขียนตอบหัวเรื่องที่กำหนดให้

การสอนโดยการให้เล่นละคร

การเล่นละครตามเรื่องราว หรือเหตุการณ์ที่กำหนดขึ้น หมายถึงการแปลงสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม อาจเริ่มต้นด้วยครูแนะหรือเล่าเรื่อง ให้นักเรียนแสดงเป็นรายบุคคลตอน แล้วจึงให้รวมแสดงกันเป็นกลุ่มตามเรื่องที่กำหนดให้ ดังนั้นการเล่นละครเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่งในการแสดงออกด้านความรู้สึกนึกคิดเด็ก ๆ สามารถที่จะแสดงเกี่ยวกับเรื่องสั้น ๆ นิทาน หรือนิยายได้ แล้วจัดให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับความรู้สึก เจตคติ ของตัวละครเหล่านั้น

การสอนโดยการสมมติสถานการณ์

ตัวอย่าง ความขัดแย้งในชุมชนเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนกั้นน้ำ

- กลุ่มที่ 1 เสนอว่าสร้างเขื่อนกั้นน้ำมีประโยชน์มากมาย ทั้งเก็บกักน้ำไว้ใช้ป้องกันน้ำท่วม สร้างพลังไฟฟ้า เป็นแหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ
- กลุ่มที่ 2 คำนวณว่าการอนุรักษ์ป่าไม้ สัตว์ป่า และรักษาทัศนียภาพตามธรรมชาติไว้

หลังจากแสดงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสร็จแล้ว ควรตั้งคำถาม ดังนี้

1. อะไร เป็นจุดเด่นของแต่ละฝ่าย
2. มีหนทางใดบ้างที่จะแก้ไขข้อขัดแย้งนี้
3. นักเรียนสามารถทำอะไรได้บ้าง

1.2 สอนโดยใช้วิธีเขียน

การเขียนเป็นวิธีหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมสร้างค่านิยมอันกระจางชัดให้แก่
นักเรียน วิธีเขียนมีหลายรูปแบบเช่น

- การใช้เอกสารค่านิยม (Value Sheet)
  - การเขียนอนุทินประจำวัน (Diary) และแสดงความรู้สึกนึกคิด
  - การบันทึกค่านิยม (Value Journal)
  - การตอบคำถามปลายเปิด (Open Ended Questions)
- และแบบอื่นที่ครูเห็นสมควร

2. อดยาชีวิตการอบรม

การอบรมมีหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

- 2.1 การอบรมหน้าเสาธง (กล่าวไว้แล้วในบทที่ 6)
- 2.2 การจัดโฮมรูม
- 2.3 การจัดสิ่งแวดลอม

ฯลฯ

การจัดกิจกรรมโฮมรูม หรือมีครูประจำวัน

ห้องเรียนเป็นเสมือนบ้านของนักเรียน มีบรรยากาศของความเข้าใจซึ่งกัน
และกัน มีการช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ ความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็น
ในการหาทางแก้ปัญหา และมีการปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักเรียน ครูเป็นเพียงผู้ช่วยควบคุม
การดำเนินการ และเป็นพี่ปรึกษาเพื่อให้งานได้บรรลุจุดประสงค์เป็นสำคัญ

ความมุ่งหมาย

1. ให้นักเรียนมีโอกาสใกล้ชิดกับครูประจำชั้น เพื่อขอคำปรึกษา ขอความช่วยเหลือ และเรียนรู้การปรับบุคลิกภาพ ตลอดจนเรียนรู้การดำรงชีวิตของตน
2. เพื่อให้ครูรู้จักและเข้าใจนักเรียนอย่างแท้จริง ให้ความรู้ในสิ่งที่เขาต้องการ พยายามกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ความคิดริเริ่ม และความรู้สึกที่ต้องการระบาย
3. ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มอบหมายความรับผิดชอบให้ทำ ความความหนักและความสนใจ ซึ่งจะทำให้กิจกรรมนั้นมีความหมายและเกิดคุณค่า

3. โดยการจัดสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมรอบตัวนักเรียนในโรงเรียน มีอิทธิพลในการโน้มน้าวจิตใจของนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติในแนวทางต่าง ๆ ใดมาก หากโรงเรียนพยายามจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้มีสภาพสดชื่น ร่มเย็น น่าอยู่อาศัย ถ้าสิ่งต่าง ๆ ที่นักเรียนได้พบเห็นในโรงเรียนเป็นสิ่งดีงาม ให้ซอกคิด มีคติเตือนใจ แล้วสิ่งดีงามเหล่านั้นก็จะแทรกซึมไปในจิตใจของนักเรียนทีละเล็กทีละน้อย จนกระทั่งกลายเป็นสิ่งปลูกฝังให้นักเรียนยึดถือปฏิบัติสืบไป

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อพัฒนาโรงเรียนให้สะอาด ร่มเย็น เป็นที่น่าอยู่อาศัย
2. เพื่อปลูกฝังหลักการปฏิบัติคุณลักษณะอันดีงามแก่เยาวชนของชาติ

รูปแบบการสอน

ใช้จิตในลักษณะโครงการ เช่นโครงการส่งเสริมความสะอาด ปลูกต้นไม้
จิตฝ่ายคตธรรม

4. โดยอาศัยกิจกรรมทางศาสนา

ครูนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีสำคัญ ๆ ทางศาสนา เช่น เวียนเทียน
แห่เทียนพรรษา ฟังเทศน์

5. โดยอาศัยคำถาม

การใช้คำถามมีความสำคัญต่อการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรม ในส่วนที่จะช่วย
ครูวิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดของนักเรียน ครูจึงควรวัดศึกษาวิธีการตลอดจนเทคนิคการใช้คำถาม
และการสร้างเครื่องมือทดสอบ เพื่อสำรวจค่านิยมและจริยธรรมของนักเรียนก่อนทำการสอน
ระหว่างการสอน และหลังการสอนต่อไป

เทคนิคการฯคำถาม

การปลูกฝังค่านิยมและจริยธรรมนั้น ไม่ว่าจะใช้เทคนิค วิธีการสอนใด ๆ
ก็ตาม สิ่งที่จะรู้จะละเลยไม่ได้ และนับว่าจำเป็นอย่างยิ่งอย่างหนึ่งคือ การใช้คำถาม

คำถามที่จะกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาอย่างกระจ่างชัด
นั้นควรเป็นอย่างไร ครูควรเรียนรู้และฝึกฝน ทั้งนี้เพราะโดยปกติแล้ว ครูมักใช้คำถาม
เพื่ออยากทราบข้อเท็จจริง และเป็นการทบทวนความรู้ความจำมากกว่า ที่จะถามเพื่อใ
ให้นักเรียนคิดและวิเคราะห์ วิจัยอย่างกว้างขวาง

การสร้างคำถามเพื่อท้าทายให้นักเรียนคิด พิจารณาทางเลือกและตรวจสอบ
ค่านิยมได้นั้น จะต้องใช้คำถามแบบกว้าง ๆ (Divergent questions) อันเป็น
คำถามที่ช่วยกระตุ้นความคิด และจูงใจนักเรียนให้ตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน ให้นักเรียนได้
รวบรวมความคิด สร้างแนวคิดและเลือกแนวความคิดด้วยตนเอง โดยใช้คำถามเพื่อใ
ให้นักเรียนตอบอย่างชัดเจนนั่น

1. ในชั้นเริ่มต้น ให้ดำเนินการไปอย่างช้า ๆ ให้นักเรียนตอบได้เพียง
วันละครั้ง จนกว่าครูจะจับความรู้สึกจากการตอบคำถามนั้น ๆ ได้

2. ใช้เพียงคำถามเดียว ถามเรื่องเดียวในช่วงเวลาพัก ก่อนโรงเรียนเข้า ระหว่างอาหารกลางวัน หรือในเวลาเรียนก็ได้

3. ใช้กับนักเรียนจำนวนน้อย ที่ต้องการแสดงออกกับความเชื่อ ความสนใจ หรือแรงบันดาลใจของตน

4. หลีกเลี่ยงการใช้คำถามว่า "ทำไม" หรือคำถามที่ผลักดันให้นักเรียน ทัดสินหรือป้องกันสิ่งที่เขาพูด

5. อยายามงัดคำตอบ ให้นักเรียนมีเวลาคิด และตอบอย่างสบาย ๆ บรรยากาศเงียบ ๆ ไม่มีการเร่งร้อน ทำให้นักเรียนมีสมาธิ และเกิดความคิดได้

ตัวอย่างคำถามกระจ่างค่านิยม (Values Clarification)

1. เธอได้แนวคิดอะไรบ้าง (เลือกอย่างอิสระ)
2. เธอใช้อะไรในการพิจารณา (การเลือกทางเลือก)
3. มีความหมายต่อเธออย่างไร (สะท้อนความรู้สึก)
4. เธอพอใจในแนวคิดนั้นไหม (พอใจในคุณค่า)
5. เธอเชื่อในแนวคิดนั้นใช่ไหม (ยืนยันความคิด)
6. เธอจะแสวงหาแนวคิดใหม่อีกไหม (ยืนยันความคิด)

ตัวอย่างคำถามเพื่ออ่านความรู้สึกนึกคิด เช่น

1. เธอคิดดีแล้วหรือที่ทำเช่นนั้น
2. ถ้าเธอเห็นคนอื่นทำ เธอมีความรู้สึกอย่างไร
3. ที่เธอทำไปนั้นคุ้มค่าหรือไม่

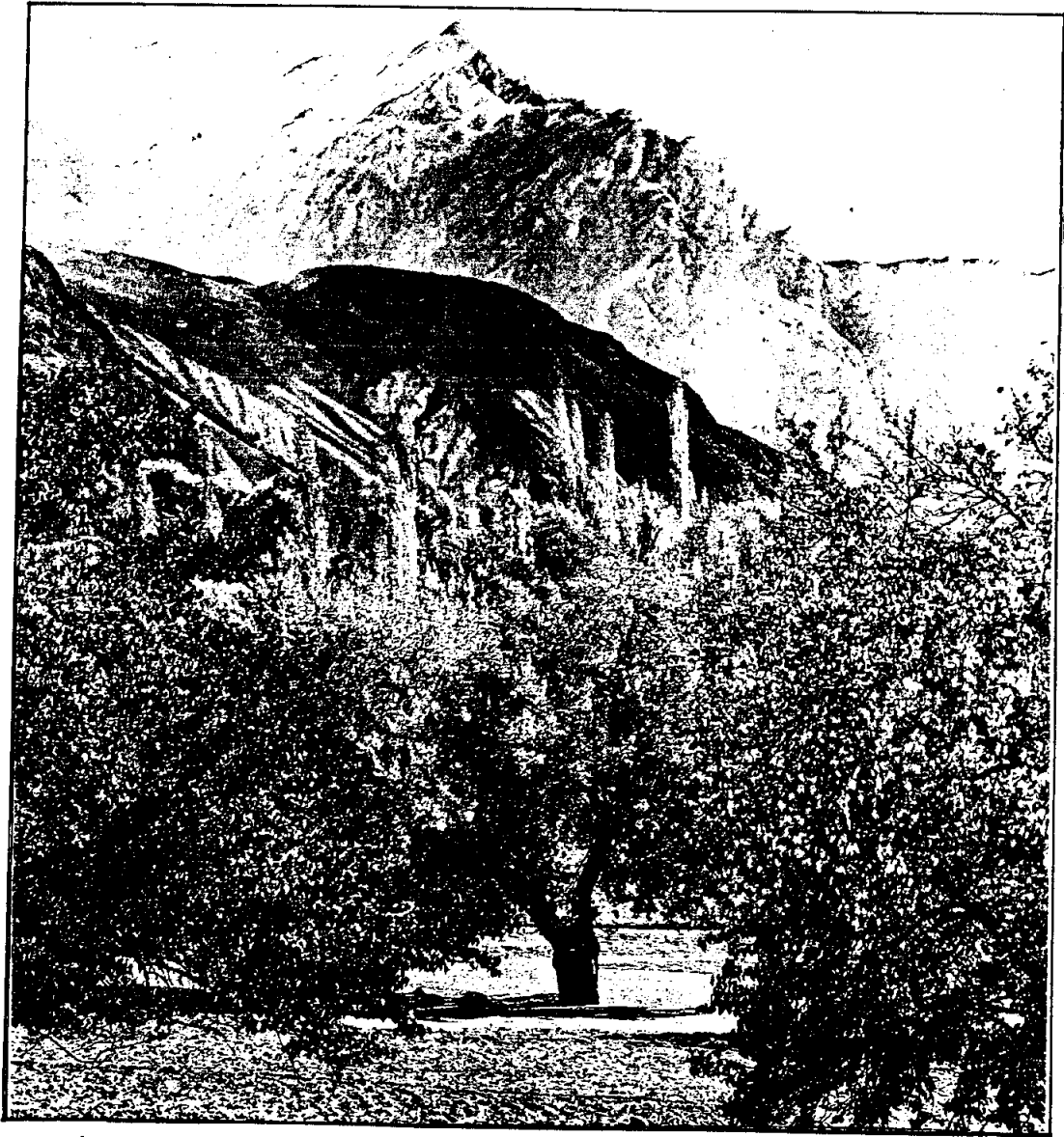
ตัวอย่างคำถามเชิงปรึกษาหารือ เพื่อจับความรู้สึก เช่น

1. เธอต้องการความสนใจจากเพื่อนกรนั้นหรือ
2. เธอต้องการกรรยทางเพื่อเป็นประธานนักเรียนใช่ไหม
3. เธออยากให้เพื่อนเจ็บ เช่นเดียวกับที่กระทำให้เธอเจ็บ ใช่หรือไม่

สรุป

การพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ โรงเรียนเป็นสถานที่ ๆ ครูจะช่วยนักเรียนในด้านการปลูกฝังค่านิยมและเสนอแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกคองคิงาม เพื่อช่วยเหลือสังคมไทยให้พัฒนาสภาพความคู้ไปกับการพัฒนาบ้านอื่น ๆ ควบคู่ อยางไรก็ตาม ครูตองหาแนวทางวิเคราะห์ส่วนประกอบการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมวาคควรจะเริ่มตนเมื่อใด พัฒนาโดยวิธีใด และจะปฏิบัติอยางไร เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรและการสอน โดยเฉพาะแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและจริยธรรมนั้น ครูตองหารูปแบบที่เหมาะสมและช่วยเสริมสร้างสิ่งทีครูตองการให้เกิดผลค้จริง ๆ

การรับที่ดีที่สุดคือการรุกที่ดี

THE BEST DEFENCE IS A GOOD OFFENCE

CHARLES C. DRAWBAUGE